

Peter F. Sugar,

Η ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΩ

ΑΠΟ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ (1354-1804),

μετάφρ. Παυλίνα Χρ. Μπαλουξή, τ. Α΄ - Β΄,
εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα 1994, 231+378 σ.

Ελισάβετ Α. Ζαχαριάδου

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ αυτό, έργο ενός καθηγητή της οθωμανικής ιστορίας σε πανεπιστήμιο της δυτικής αμερικανικής πολιτείας Washington, δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στα αγγλικά το 1977. Βιβλιοκρίθηκε ευρύτατα και συνήθως επιφυλακτικά κυρίως από ιστορικούς των Βαλκανίων και ως προς την ειδικότητά τους αλλά και ως προς την καταγωγή. Μολονότι ο συγγραφέας, όπως δηλώνει και στον τίτλο του, είχε σκοπό να μελετήσει τους Οθωμανούς στον βαλκανικό χώρο, υποχρεώθηκε να ασχοληθεί και με την Μικρά Ασία εφόσον σ' αυτήν έδρευε το οθωμανικό κράτος, όταν το 1354 άρχισε η κατάληψη της Θράκης, και σ' αυτήν είχαν διαμορφωθεί οι πρώτοι θεσμοί του. Υποχρεώθηκε ακόμα να εκθέσει τις αρχές της ισλαμικής θρησκείας, εφόσον αυτή αποτελούσε την βάση για την θεσμική διαμόρφωση αλλά και την πολιτική ιδεολογία του οθωμανικού κράτους. Τέλος συνόψισε τα σχετικά με ορισμένους βασικούς θεσμούς. Ως προς τα σημεία αυτά επανέλαβε, σε κεφάλαια με εισαγωγικό χαρακτήρα, γνωστές απόψεις διακεκριμένων ισλαμολόγων και οθωμανολόγων που θεωρούνται ως οι επικρατέστερες. Ακολουθεί μία αφήγηση της εξάπλωσης και της εδραίωσης των Οθωμανών στα Βαλκάνια με μία παράλληλη ανάλυση των διοικητικών θεσμών και της κοινωνικής δομής.

Στον τ. Β΄ υπάρχει ένα εκτεταμένο κεφάλαιο 100 περίπου σελίδων (το ένα τρίτο περίπου του συνόλου του τόμου) για τα εδάφη που αποτελούν την σημερινή Ρουμανία, δηλαδή την Βλαχία, την Μολδαβία και την Τρανσυλβανία. Η ιστορική θεώρηση οδήγησε τον συγγραφέα στην εποχή των Φαναριωτών, σχετικά με την οποία είναι αξιοσημείωτη η απουσία της ελληνικής βιβλιογραφίας, που ως προς το συγκεκριμένο θέμα έχει διεθνή αναγνώριση. Η παρακμή της αυτοκρατορίας –ιστορικό φαινόμενο ύψιστης σημασίας– αναλύεται με παράλληλη εξιστόρηση των πολιτικών και πολεμικών γεγονότων για να φτάσει ο συγγραφέας στην οριστική αποσταθεροποίηση των ευρωπαϊκών επαρχιών της.

Το τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου έχει τον τίτλο «Γενικότερα Ζητήματα» και αφορά στην πνευματική ζωή των υποδούλων στην Νοτιοανατολική Ευρώπη. Περιλαμβάνει και στοιχεία που, με την πρώτη ματιά τουλάχιστον, δεν έχουν σχέση με το κυρίως θέμα, όπως την κρητική λογοτεχνία και την δράση του Σαββατά Σεβί (τ. Β΄, σ. 265, 286-289). Η εικόνα που σχηματίζει ο αναγνώστης είναι αποσπασματικού χαρακτήρα και όχι συνθετική. Στα συμπεράσματά του ο συγγραφέας αποδίδει την καθυστέρηση των Βαλκανίων στην διεφθαρμένη οθωμανική γραφειοκρατία, η οποία αποτελεί ως ένα σημείο την οθωμανική πολιτική κληρονομιά. Αυτή για τους βαλκανικούς λαούς που απέκτησαν την ανεξαρτησία τους στάθηκε το μεγαλύτερο πρόβλημα. Ο αναγνώστης θα μπορούσε να αναρωτηθεί γιατί το πρόβλημα αυτό δεν αντιμετωπίστηκε, όπως έπρεπε.

Δυστυχώς το βιβλίο δεν είναι απαλλαγμένο

από ιστορικές ανακρίβειες. Το χειρότερο όμως είναι πως απουσιάζει από αυτό σε σημαντικό βαθμό η ιστορική εποπτεία. Π.χ., ο αναγνώστης διαβάζει πως ο Βαγιαζήτ Α΄ καθυπόταξε τα μικρασιατικά εμιράτα (τ. Α΄, σ. 56) χωρίς να πληροφορείται πως το οθωμανικό κράτος αποκόμισε συγκεκριμένα κέρδη από την επέκτασή του στην Μικρά Ασία. Ή διαβάζει πως ο Μουράτ Β΄ πολέμησε επανειλημμένα εναντίον των Ούγγρων (τ. Α΄, σ. 71-72) χωρίς να μαθαίνει πως μία από τις αιτίες ήταν τα μεταλλεία της Σερβίας. Ούτε καν αναφέρεται η οθωμανική κατάκτηση των μεταλλείων του Nonobrdο το 1441, η οποία παρακίνησε τους Ούγγρους να αρχίσουν νέες εισβολές στα Βαλκάνια. Θα μπορούσε ο αναγνώστης να μείνει με την εντύπωση πως οι πόλεμοι έγιναν επειδή έτσι το θέλησε η φορά των πραγμάτων. Χαρακτηριστική για την ιστορική σκέψη του συγγραφέα είναι η φράση του ότι «ήταν μεγάλη η τύχη των Οθωμανών που οι δέκα πρώτοι σουλτάνοι τους έτυχε να είναι ικανοί κι έξυπνοι ηγεμόνες» (τ. Α΄, σ. 78).

Για την μετάφραση θα μπορούσε να διατυπώσει κανείς αρκετές επιφυλάξεις. Ελληνικά τοπωνύμια έχουν για λόγους ανεξήγητους καταγραφεί στα λατινικά, όπως Βαφεύς *Barhaeum* (τ. Α΄, σ. 30). Οι τουρκοαραβικοί θεολογικοί, διοικητικοί και άλλοι όροι, που έχουν μεταγραφεί με γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου, περικλείουν συχνά μικρολάθη, που ήταν εύκολο να αποφευχθούν. Π.χ. ο νομικός όρος που χαρακτηρίζει τους μη μουσουλμάνους υπηκόους ενός μουσουλμάνου ηγεμόνα –*dhimmi* στα αραβικά και *zimmi* στα τουρκικά– έχει μεταγραφεί ως *τζιμμί* ενώ ο όρος *medrese*, που σημαίνει την θεολογική σχολή κι έχει εισαχθεί στα ελληνικά (βλ. το λεξικό του Δημητράκου), έχει μεταγραφεί τις πιο πολλές φορές ως *μιντρεσές*. Τα λάθη αυτά είναι πυκνότερα στο υποκεφάλαιο με τον τίτλο «Οι Αξιωματούχοι Οθωμανοί» (τ. Α΄, σ. 81-97) και, δυστυχώς, στο «Ευρετήριο Ξένων όρων και ιδιωμάτων» (τ. Β΄, σ. 365-378), όπου, π.χ., οι *müsellem* γίνονται *μουτεσελλίμηδες*, ο *müderis* *μουδέρης*, ο *mücerred* *μουστερής* κ.ά. Ατυχείς είναι επίσης ορισμένες σημειώσεις του μεταφραστή που δίνουν κάποτε την εντύπωση προχειρότητας. Έτσι ο Ορχάν διατέλεσε σουλτάνος αλλού από 1279-1362 κι αλλού από 1324-1360 (τ. Α΄, σ. 22 υποσ. κ. 51), ενώ η Μαγνησία, στην οποία κατοικούσαν οι Οθωμανοί πρίγκηπες, μεταφέρεται στον ποταμό Μαίανδρο, ενώ πρόκειται για την Μαγνησία του Σιπύλου (τ. Α΄, σ. 64).

Το συμπέρασμα θα μπορούσε να είναι πως ο χρήστης του βιβλίου θα πρέπει να προσέχει πολύ προκειμένου να βασισθεί σ' αυτό.